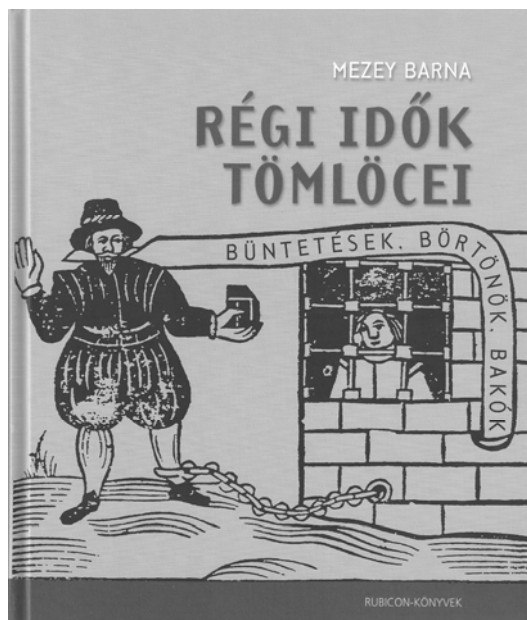

Lőrincz József

Régi idők tömlöcei Mezey Barna könyvéről*

Azt mondják, a jó bornak nem kell cégér, mégis úgy gondolom, hogy olvasási szokásaink lassú sorvadásának világában már hasznára válhat a jó könyvnek is, a jó olvasónak is, ha találkozásukat hangos szóval elősegítjük.

Mezey Barna most bemutatandó munkája, a „Régi idők tömlöcei” azok közé a jó könyvek közé sorolható, amelyek ritkaságszámba menő témájukkal, tudományos alaposságukkal egyaránt szolgálhatnak tudásra, új ismeretekre vágyó érdeklődést, és szórakoztatnak is. A részletekben gazdag, korabeli képillusztrációkkal szemléletessé és látványossá tett mű – stílusosan szólva – rabul ejti az olvasót. Egyben katartikus élményt nyújthat azoknak, akik e művel vállalják, hogy egy, a mai gondolkodásunk számára irracionálisan kegyetlen világba, a középkor sötét bugyraiba ereszkednek alá, hogy megkönnyebbülve zökkenjenek vissza napjaink valóságába. Bizony a büntetések és végrehajtásuk történetét az ókoron és a középkoron keresztül egészen a felvilágosult XVIII. századig kínok, könnyek és vér szegélyezték.

Mezey Barna könyve a fejlődés hosszú és gyötrelmes útjának azt a szakaszát illusztrálja, amikor a büntetésnek testi célpontja lassan áthelyeződik a szabadság elvonására, a még kezdetleges börtön, tömlöc megjelenésével. Az olvasó e műből megtudhatja, hogy a börtön nehezen illeszkedett a feudális büntetőideákhoz és eszközökhöz, mert a külvilágtól elzárt volt, és ezért ellenkezett a nyilvánosság elvével, a sokaság előtt rituálisan és szakrálisan előadott rettenet színházával. Terjedését azután nem csupán a nemesi előjogok védelmezői gátolták, de a kor szemében túlságosan humánusnak is tűnt, hisz a börtönben nem kellett dolgozni, és még etették is a rabokat.

* A Budapesti Fegyház és Börtönben 2010. október 10-én rendezett könyvbemutatón elhangzott ismertető szerkesztett változata.

A börtön mégis, a századok múlásával gyarapodó, sokfunkciós intézménnyé vált, amely szolgált előzetes fogvatartásként, a kínvallatás színhelyeként, de szolgált adóssági fogságként, helyettesítette a tébolydát, és kiszolgálta az abszolút uralkodó politikai igényeit is.

A mű tematikusan feltérképezi és értelmezi azt a terebélyes gyökérzetet, amelyből azután a XIX. század büntetési rendszerét eluralzó börtön-intézmény kilombosodik. Itt van ezen a palettán az ókori Rómából a testsanyargató, a halál előszobájaként alkalmazott Tullianum, de itt van a bezárás helyett kizárást alkalmazó exkommunikáció, számkivetés, a tengeri birodalmak korai történelmét szegélyező transzportáció, relegáció, deportáció, katorga előzménye is.

Mezey Barna számos, hazai irodalmunkban még ismeretlen forrást feltárva mutatja be a középkor börtöneinek szerteágazó megjelenési formáit. E korai szabadságelvönások közös jellemzője, hogy a büntetőhatalom a szembeszegülőket már nem elpusztítani, csonkítani, vagy stigmatizálni akarja, megelégszik fizikai elszigetelésükkel. Jó példa erre a várbörtön, amely a királyi központosítás idején a kényelmetlenné vált politikai ellenfelek – köztük a királyi vérből valók – lokalizálására szolgált. E vonulathoz már közismert építmények, helynevek, mint a Tower, a Bastille, a Yedikule, vagy hazai, közép-európai viszonylatban Siklós, Kufstein, Spielberg sorakoznak.

A szerző külön fejezetet szentel az egyházi börtönöknek. Az egyház – mint bizonyítja – jótékony előfutára a modern börtönnek azzal, hogy tagjaival, híveivel szemben nem alkalmazott véres büntetéseket, e helyett a megbánásra, magabaszállásra, töredelmezésre alkalmas kolostori börtönöket létesítette, amelyek a későbbi korok vonzó modelljét kínálták a világi igazságszolgáltatás számára.

A mű utolsó fejezete már az urbanizálódó polgár, a homo oeconomicus világába vezet bennünket. Megtudjuk, hogy a városi közösségeket kezdetektől terhelő betegek, árvák, nincstelének, dologkerülők tartására, kezelésére szolgáló szociális közintézmények sorában miként alakultak ki a bűnelkövetők munkarejéjét a közösség javára hasznosító fenyítő-dologházak. Innen pedig már csupán egy kis történelmi lépésnyire található a modern börtönt.

Mezey Barna e munkájának ama szintetizáló szándéka, hogy bizonyítsa: a modern börtönügy története nem a polgári átalakulással kezdődött, hanem elméleti és intézményi gyökerei már a középkori tömlöcben megtalálhatók, e munkában sikeresen igazolódik.

Túlzás nélkül jelenhetjük ki: e mű hiány- és hézagpótló. Miközben a tőlünk nyugatra eső országokban e témakörben bőven termő irodalomra bukkanunk, hazánkban alig találunk forrás-előzményekre. Ezért is örömeinkre szolgál, hogy a büntetés-tan, a pönológia, szűkebben a büntetés-végrehajtás szakirodalmi forrásanyagát egy új, jeles munka gazdagítja. E téren ugyan a rendszerváltozás óta számottevően gyarapodtunk, de mégsem elegendően. A büntetések, de különösen a büntetés-végrehajtás körül a közvélekedésben, de a politikai gondolkodásban is még mindig indokolatlan képzetek, téveszmék és indulatok honolnak.

A tudomány feltáró, alkalmasint a gyökerekig hatoló elemzéseivel hatékony segítséget kínálhat a valóság szükségleteinek és lehetőségeinek bemutatásához.

Az alkotás méltatása nem lenne teljes az alkotó méltatása nélkül. Mezey Barna börtöntörténeti kutatói munkásságát már a 80-as évek elejétől hálás figyelemmel kísérik a bűnügyi tudományok, köztük különösen a pönológia és a börtönügy tudománya. Az ekkor fiatal adjunktusként színre lépő kutató témaválasztását nyilván e terület jórészt ismeretlen volta inspirálta. Az azóta megjelent számos cikk, tanulmány, értekezés bizonyítja a szerző állhatatos kitartását a börtönügy múltjának egyre részletezőbb feltárásában. E munkásság eredményeinek megismerésében nem csupán a joghallgatók részesülnek, de serkentő hatása már jól mérhető a következő oktatói-kutatói generáció törekvéseiben.

Az idestova három évtizedes személyes ismeretségünk jogán külön szólnom kell a szerzőnek a büntetés-végrehajtási szervezettel kialakított kapcsolatról. A honi büntetés-végrehajtás a 80-as évek elejétől bátorodott neki, hogy saját tevékenységét tudományos elemzésekkel segítse. Bizony, ilyenben járatos kutatókkal nem rendelkezvén, örömmel fogadtuk a fővárosi egyetem két ambiciózus tehetségének, Mezey Barnának és Kabódi Csabának csatlakozását. Más-más kutatási szegmensen, de mindmáig éber, kritikus elemzői a börtönügy tevékenységének.

Mezey Barnának a múltból feltárt, de a jelenben is aktualizálható elemzései három évtizede hathatós támogatást kínálnak szakmai munkánkknak. Így őt már nem csak az egyetem, de a bv. szervezet is magáénak tekinti. Ezt juttatta kifejezésre a Magyar Börtönügyi Társaság tagsága, amikor 2008-ban elnökévé választotta.

Végül szólnom kell arról is, hogy e művel az olvasó nem csupán hasznos, de látványos kiadványt is kézben tarthat. A nagy műgonddal kivitelezett kötet a Rubicon-Ház kiadásában Rácz Árpádnak és munkatársainak, Potencsik Erikának és Czeizel Balázsnak igényes munkáját dicséri.

Mindezek alapján ajánlom Önöknek Mezey Barna új könyvét olvasmányként, illetve könyvespolcuknak egy olyan könnyen elérhető helyére, ahonnan tájékozódásul gyakran leemelhetik.